

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

**ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΘΕΩΡΙΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ**

ΑΘΗΝΑΙ 1969

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Από τὸ 1821, ποὺ εἰδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, στὸ Παρίσι, τὸ πρῶτο Θεωρητικὸ ἔργο τῆς σύγχρονης Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ἡ γνωστὴ “Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς”, τοῦ Μαδυτίου Χρυσάνθου, ὡς σήμερα, πολλὲς δεκάδες παρόμοιων ἔργων τυπώθηκαν, καὶ τὸ καθένα μὲ τὸν δικό του τρόπο συνέβαλε στὴν καλλιέργεια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς τέχνης.

Σταθμό, ἀναφισθήτητα, στὴν ἕκδοση τῶν μουσικοθεωρητικῶν αὐτῶν ἔργων ἀποτέλεσε ἡ “Θεωρητικὴ Διδασκαλία,, τῆς Μουσικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881, ἡ ὅποια ἔκεκαθάρισε πολλὰ ἀμφισβητούμενα σημεῖα τῶν παληῶν Δασκάλων. Ἡ “Διδασκαλία,, αὐτὴ ἀποτέλεσε τὴν βάση τῆς διδασκαλίας τῆς θεωρίας τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς στὰ ‘Ωδεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ (1904), ποὺ ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἑλλάδα ὁ σοφὸς θεωρητικὸς αὐτῆς ἀείμνηστος Κων)νος Ψάχος (+1949).

Μὲ βάση τὴν ἔργασίαν αὐτὴ καταρτίστηκε καὶ ἡ παροῦσα “Στοιχειώδης Θεωρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς,, ἡ ὅποια διαφέρει ἀπὸ τὶς ἄλλες, ποὺ προηγήθηκαν στὸ ὅτι προσπαθεῖ μὲ λίγα λόγια καὶ μὲ εὐληπτη γλῶσσα νὰ ἐμπεδώσῃ στὸ μυαλὸ τοῦ σπουδαστὴ ἔκεκαθαρισμένη τὴν θεωρία της, ὅπως καταστάλαξε σήμερα. Δὲν ἀποτελεῖ, ἐπομένως, παρὰ στοιχειώδες διδακτικὸ βιβλίο πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν τῶν ‘Ωδείων, τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν καὶ κάθε φιλομούσου.

Γιὰ ζητήματα ἀνώτερης μουσικολογίας καὶ, προπαντὸς, θεωρητικοϊστορικῆς ὑφῆς, ἔχει πολλὰ, ἀσφαλῶς, νὰ πη ἡ σύγχρονη Ἑλληνικὴ ἔρευνα καὶ θὰ τὰ πῆ, ὅσο κι' ἀν ἔξακολουθήσῃ νὰ στηρίζεται στὶς δυνάμεις της, μιὰ καὶ οἱ ἀρμόδιοι δείχνουν μὲ τὴν στάση τους πώς “Οὐ φροντὶς Ἰπποκλείδη,,.

Κι' ὅσο κι' ἀν οἱ πολλοὶ περιμένουν τὰ φῶτα ἀπὸ τὴν Δύση θὰ ἀντιληφθοῦν στὸ τέλος ὅτι τὸ φῶς ἔχει κοιτίδα τὴν Ἀνατολὴ.

ΑΠ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ

‘Ορισμός — Διαιρεση

Μουσική είναι ή τέχνη τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἥχων.

Διαιρίνεται 1) Ἀνάλογα μὲ τὸ ἀντικείμενο στὸ ὅποιον ἀναφέρεται σὲ δύο μεγάλες κατηγορίες: Θρησκευτικὴ καὶ κοσμική.

2) Ἀνάλογα μὲ τὰ ὄλικὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιεῖ σὲ φωνητικὴ καὶ ὁργανική.

3) Ἀνάλογα μὲ τὸν τεχνικὸν τρόπο τῆς ἀναπτύξεώς της σὲ μονόφωνη καὶ πολυφωνική.

4) Ἀνάλογα μὲ τὸν τόπο ποὺ ἀναπτύχτηκε, σὲ δυτικὴ (Εὐρωπαϊκὴ) καὶ ἀνατολικὴ (Βυζαντινὴ) καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες κατηγορίες.

Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ

Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ λέγεται ἡ μουσικὴ πού χρησιμοποιεῖται στὴν Ὁρθόδοξη Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Πήρε τὴν ὀνομασία Βυζαντινή, ἐπειδὴ ἀναπτύχτηκε στὸ Βυζάντιο κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ Ἐκκλησιαστική, ἐπειδὴ κύριος σκοπός της είναι ἡ χρησιμοποίησή της στὴν Ἐκκλησία γιὰ τὴν Θεία Λατρεία.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ χρησιμοποιεῖ ὡς γραφὴ (*σημειογραφία, παρασημαντικὴ*) διάφορα σημάδια, ποὺ ὅλα γενικὰ λέγονται χαρακτῆρες.

Οἱ χαρακτῆρες αὐτοὶ ἀποδίδουν τὶς τρεῖς χαρακτηριστικὲς ἴδιοτητες τῶν ἥχων: δέξιτητα, ἔνταση, χρονικὴ διάρκεια, γι’ αὐτὸ καὶ διαιροῦνται σὲ τρεῖς ἀνάλογες κατηγορίες.

1) Χαρακτῆρες ποσότητος

Χαρακτῆρες ποσότητος λέγονται αὐτοὶ ποὺ δείχνουν τὸ ποσὸν τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως (δέξιτητα). Είναι δέκα, ὑποδιαιροῦνται σὲ τρεῖς κατηγορίες καὶ ἔχουν τὰ ἔξης σχήματα, ὀνόματα καὶ ἐνέργεια:

α' κατηγορία

χαρακτήριος ισότητος ↙ ίσον

δηλώνει ισότητα

β' κατηγορία χαρα-
κτήρες άναβάσεως

— δλίγον	δείχνει άνάβαση	1 φωνῆς
— πεταστή	» » 1 »	
“ κεντήματα	» » 1 »	
‘ κέντημα	» » 2 φωνῶν	
↖ ύψηλή	» » 4 »	
→ ἀπόστροφος	» κατάβαση	1 φωνῆς
↗ ύπορροή	» » 2 φωνῶν	συνεχῶς
↙ ἐλαφρὸν	» » 2 φωνῶν	ύπερβατῶς
↖ χαμηλή	» » 4 φωνῶν	ύπερβατῶς

Σύνθεση τῶν χαρακτήρων

Οι χαρακτήρες ποσότητος συνθέτονται κατὰ διαφόρους τρόπους, γιὰ νὰ ύποδηλώσουν κάθε άνάβαση καὶ κατάβαση. Σὲ μερικὲς συνθέσεις δρισμένοι χαρακτήρες χάνουν τὴν ἀξία τους, ἐνῶ στὶς ύπόλοιπες λαβαίνονται ὅλοι ὑπ' ὄψιν.

Ο ἐπόμενος πίνακας δείχνει τὴν σύνθεση τῶν χαρακτήρων ποσότητος καὶ τὴν ἐνέργειά τους ἀπὸ μία φωνὴ ἔως δκτὼ.

α) Πίνακς συνθέσεως χαρακτήρων άναβάσεως.

—, “, ↗	δείχνουν άνάβαση μιᾶς φωνῆς	
—, —, ↗	» » δύο φωνῶν	
—, —, ↗	» » τριῶν »	
—, —, ↗	» » τεσσάρων »	
—, —, ↗	» » πέντε »	
—, —, ↗	» » ἔξη »	
—, —, ↗	» » ἕπτά »	

β) Πίναξ συνθέσεως χαρακτήρων καταβάσεως

γ	δείχνει κατάβαση μιᾶς φωνῆς
ρ	» » δύο φωνῶν συνεχῶς
ζ	» » » » ύπερβατῶς
τ	» » τριῶν » »
τ	» » τεσσάρων φωνῶν ύπερβατῶς
τ	» » πέντε » »
τ	» » ἕξη » »
τ	» » ἑπτὰ » »

‘Υπάρχουν καὶ συνθέσεις στις ὁποῖες ἐκφωνοῦνται ὁ ἕνας χαρακτῆρας μετὰ τὸν ἄλλο :

— = “—”, “ = “”, “ = “”, “ = “”, “ = “”,

$$\{ = \leftarrow , \} = \rightarrow$$

Στις άκολουθες περιπτώσεις τὸ ὄλιγο μπαίνει ἀπλῶς γιὰ στήριγμα

\leqslant , \geqslant , \leqslant , \geqslant , \leqslant , \geqslant κ.λ.π.

Τὸ ἴδιο καὶ ἡ πεταστὴ κ.λ.π.

2) Χαρακτήρες χρόνου

Κάθε χαρακτήρας περικλείει μέσα του χρονική διάρκεια (άξια) μιᾶς χρονικῆς μονάδος (ένός χρόνου). Τὴν διάρκειά του αὐτή μπορούμε νὰ τὴν αὐξήσουμε ή νὰ τὴν ἐλλατώσουμε προσθέτοντας ἄλλους χαρακτῆρες ποὺ τοὺς δυνομάζουμε χαρακτῆρες χρόνου.

‘Υποδιαιροῦνται σὲ τρεῖς κατηγορίες: Αὐξάνοντες, διαιροῦντες και μικτούς.

α) Αύξάνοντες είναι:

Τὸ κλάσμα	⌚	προσθέτει	ἔνα	χρόνο
ἡ ἀπλῆ	-	»	»	»
ἡ διπλῆ	..	»	δύο	χρόνους
ἡ τριπλῆ	...	»	τρεῖς	»

β) Διαιροῦντες είναι:

Τὸ γοργὸν Γ ένώνει δύο χαρακτῆρες σὲ ἔνα χρόνο. Γράφεται στὸν δεύτερο καὶ ίσχύει γι' αὐτὸν καὶ τὸν προηγούμενο.

Τὸ δίγοργον $\Gamma\Gamma$ ένώνει τρεῖς χαρακτῆρες σὲ ἔνα χρόνο. Γράφεται στὸν δεύτερο καὶ ίσχύει γι' αὐτόν, τὸν προηγούμενο καὶ τὸν ἐπόμενο.

Τὸ τρίγοργον $\Gamma\Gamma\Gamma$ ένώνει τέσσερεις χαρακτῆρες σὲ ἔνα χρόνο. Γράφεται στὸν δεύτερο καὶ ίσχύει γι' αὐτόν, τὸν προηγούμενο καὶ τοὺς δύο ἐπομένους.

Παρεστιγμένα γοργὰ καὶ δίγοργα.

Όταν θέλουμε νὰ διαιρέσουμε ἄνισα τὴν χρονικὴ μονάδα βάζουμε μιὰ τελεία (στιγμὴ) στὸ πλαϊ τοῦ γοργοῦ ἢ τοῦ διγόργου. Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ἡ χρονικὴ μονάδα μοιράζεται ἄνισα, ως ἔξης:

$\underline{\Gamma}$	=	1/2	1/2
$\underline{\Gamma} \underline{\tau}$	=	3/4	1/4
$\underline{\Gamma} \underline{\tau}'$	=	1/4	3/4
$\underline{\Gamma} \underline{\Gamma} \underline{\Gamma}$	=	1/3	1/3
$\underline{\Gamma} \underline{\Gamma}' \underline{\Gamma}$	=	1/2	1/4
$\underline{\Gamma} \underline{\Gamma}' \underline{\Gamma}$	=	1/4	1/2
$\underline{\Gamma} \underline{\Gamma}' \underline{\Gamma}$	=	1/4	1/4

Στὸ τρίγοργο ἢ ταχύτης του δὲν ἐπιτρέπει τέτοιες διακρίσεις.

Συνεχές έλαφρόν.

Στὸ σύμπλεγμα $\curvearrowleft \curvearrowright$ ποὺ λέγεται **συνεχές έλαφρόν** τὸ έλαφρὸν
ζάνει τὴ μία του φωνὴ (κατεβαίνει δηλαδὴ μία φωνὴ ἀντὶ γιὰ δύο) καὶ
ἡ ἀπόστροφος ἐκτελεῖται σὰν νὰ ἔχῃ γοργὸν (ένωμένη δηλαδὴ σὲ ἔνα
χρόνο μὲ τὸν προηγούμενο χαρακτῆρα) $\curvearrowleft \curvearrowright = \curvearrowleft \curvearrowright$

Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ ἀπόστροφος δὲν παίρνει ιδιαίτερη συλ-
λαβὴ (ἔνσημη συλλαβὴ) ἀλλὰ συνεχίζει τὴν προηγούμενη $\curvearrowleft \curvearrowright$
γ) **Μικτοὶ εἶναι:** $Ku \rho \iota$

Τὸ **ἀργὸν** γ Γράφεται σ' αὐτὴ μόνο τὴν μορφὴ $\curvearrowleft \frac{\gamma}{\gamma}$
καὶ ἀναλύεται ως γοργὸν τῶν κεντημάτων καὶ ως κλάσμα τοῦ ὄλιγου

$$\curvearrowleft \frac{\gamma}{\gamma} = \curvearrowleft \gamma \gamma$$

Τὸ **δίαργον** κ Γράφεται στὴν ίδια μορφὴ $\curvearrowleft \frac{\kappa}{\kappa}$
καὶ ἀναλύεται ως γοργὸν τῶν κεντημάτων καὶ ως διπλῆ τοῦ ὄλιγου

$$\curvearrowleft \frac{\kappa}{\kappa} = \curvearrowleft \kappa \kappa$$

Τὸ **τριάργον** τ Γράφεται στὴν ίδια μορφὴ $\curvearrowleft \frac{\tau}{\tau}$
καὶ ἀναλύεται ως γοργὸν τῶν κεντημάτων καὶ ως τριπλῆ τοῦ ὄλιγου

$$\curvearrowleft \frac{\tau}{\tau} = \curvearrowleft \tau \tau$$

3) **Χαρακτῆρες ποιότητος ἢ ἔκφράσεως.**

Χαρακτῆρες ποιότητος λέγονται αὐτοὶ, ποὺ δίνουν ἔνα ιδιαίτερο
τρόπο ἔκφράσεως (**ποιὸν**) στοὺς φθόγγους. Είναι ἔξη καὶ διαιροῦνται
σὲ δύο κατηγορίες **τονικοὺς** καὶ **καλλωπιστικούς**.

Τονικοὶ εἶναι ἡ **βαρεία** \backslash καὶ τὸ **ψηφιστὸν** \curvearrowright

Καλλωπιστικοὶ τὸ **ἀντικένωμα** \curvearrowleft , τὸ **διμαλόν** \curvearrowright , ὁ
σύνδεσμος ἢ **ἔτερον** \curvearrowleft καὶ τὸ **ένδόφωνον** $\curvearrowleft \theta \omega$ "Ολοι γράφον-

ται κάτω άπό τους χαρακτήρες ποσότητος έκτος άπό τὴν **βαρεῖα** ποὺ γράφεται μπροστά.

‘Η **βαρεῖα** γράφεται μπροστά άπό ἔνα χαρακτῆρα ποσότητος καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ μὲ βαρύτητα (τονισμό, ἔνταση) δ χαρακτῆρας αὐτός.

Τὸ **ψηφιστόν**, γράφεται κάτω άπό ἔνα χαρακτῆρα ποσότητος καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ πιὸ ἔντονα δ χαρακτῆρας αὐτός.

Τὸ **ἀντικένωμα** γράφεται μὲ δύο τρόπους 1) μόνο του κάτω άπό ἔνα χαρακτῆρα καὶ ἀπαιτεῖ νὰ τροφερθῇ δ φθόγγος του μὲ μιὰ στιγμιαία ἔνταση στὴ φωνή καὶ 2) μὲ ἀπλῆ άπό κάτω καὶ στήν συνέχεια κατιόντα χαρακτῆρα μὲ γοργὸν καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ δ ἐπόμενος χαρακτῆρας τέλεια ἐνομένος, σὰν κρεμασμένος.

Τὸ **όμαλόν**, γράφεται κάτω άπό ἔνα χαρακτῆρα ποὺ ἔχει **κλάσμα** ἢ ἀνάμεσα σὲ δυὸ χαρακτῆρες, ποὺ δ δεύτερος ὑποχρεωτικὰ εἰναι τὸ **ἴσο** καὶ ἀπαιτεῖ νὰ γίνη ἔνας τραχὺς κυματισμὸς ἀνάμεσα χαρακτῆρος καὶ κλάσματος, στήν πρώτη περίπτωση καὶ ἀνάμεσα τῶν δύο χαρακτήρων στήν δεύτερη.

‘Ο **σύνδεσμος**, γράφεται μὲ δύο τρόπους 1) ἀνάμεσα σὲ δύο χαρακτῆρες καὶ ἀπαιτεῖ νὰ γίνη ἔνας ἐλαφρὸς κυματισμὸς τῆς φωνῆς κατὰ τὴν διαδοχὴ τῆς ἐκφωνήσεως τῶν χαρακτήρων καὶ 2) κάτω άπό ἔνα χαρακτῆρα πού ἔχει διπλῆ ἢ τριπλῆ, γιὰ νὰ κρατήσῃ ἀπόλυτα ἐνωμένες τὶς πρόσθετες χρονικὲς μονάδες.

Τὸ **ἐνδόφωνον**, χρησιμοποιείται μόνο στὰ **κρατήματα** (**τεριρέμ**) κάτω άπό χαρακτῆρα πού ἔχει συλλαβὴ ἢ δοπία τελειώνει σὲ μ ἢ ν καὶ ἀπαιτεῖ νὰ προφερθῇ δ φθόγγος του μὲ κλειστὸ τὸ στόμα.

Διαφορὰ ἐκδοχῆς (ἐντονότητος) τῶν χαρακτήρων καὶ καταχρηστικοὶ χαρακτῆρες ποιότητος

“Ολοι οἱ χαρακτῆρες ποιότητος προφέρονται χωρὶς καμμιὰ ἴδιαίτερη διάκριση, ἔκτος 1) άπὸ τὰ **κεντήματα** καὶ τὴν **ὑπορροή**, ποὺ προφέρονσαι πιὸ ἥπια (μαλακώτερα) κι’ αὐτὸ γιατὶ δὲν παίρνουν ποτὲ ἴδιαίτερη συλλαβὴ ἀλλὰ συνεχίζουν τὸ φωνῆν ἢ τὴν δίφθογγο τῆς προηγουμένης, καὶ 2) τὴν **πεταστὴ** ποὺ ἀπαιτεῖ στήν ἔκτελεσή της ἔνα κυματισμὸ ἀνάλογο μὲ τοῦ ὄμαλοῦ. Ο χαρακτηριστικὸς αὐτὸς

κυματισμός τῆς πεταστῆς κάνει ώστε νὰ χρησιμοποιεῖται ἡ πεταστή, καταχρηστικά, καὶ σὰν χαρακτῆρας ποιότητος κάτω ἀπὸ τὸ ἵσον καὶ τοὺς κατιόντες χαρακτῆρες, χωρὶς νὰ λαβαίνεται ὑπ’ ὅψη ἡ ἐνέργεια της ώς ποσοτικοῦ χαρακτῆρος. Ἀνάλογη θέση παίρνει καὶ τὸ δλίγον κάτω ἀπὸ τὸ ἵσον γιὰ νὰ χρησιμέψῃ καταχρηστικὰ σὰν χαρακτῆρας τονισμοῦ, χωρὶς πάλι νὰ λαβαίνεται ὑπ’ ὅψη ἡ ποσοτική του ἐνέργεια.

ΠΕΡΙ ΗΧΩΝ

‘Ορισμὸς — Διαιρεση.

ΤΗΧΟΣ εἶναι πορεία μέλους κατὰ ώρισμένους νόμους. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια οἱ ἥχοι εἶναι δκτῷ. Πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, πλάγιος πρώτου, πλάγιος δευτέρου, πλάγιος τρίτου ἢ βαρὺς καὶ πλάγιος τετάρτου.

Διαιροῦνται σὲ κυρίους καὶ πλαγίους. Κύριοι εἶναι οἱ: Πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, πλάγιοι οἱ ὑπόλοιποι (πλάγιος πρώτου, πλάγιος δευτέρου, βαρὺς καὶ πλάγιος τετάρτου).

Συστατικὰ — Γνωριστικά.

Σὲ κάθε ἥχο διακρίνουμε τέσσερα συστατικά. Ἀπήχημα, κλίμακα, δεσπόζοντες φθόγγους καὶ καταλήξεις. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ τέσσερα ἡ κλίμακα καὶ οἱ δεσπόζοντες φθόγγοι μπορεῖ νὰ εἶναι κοινοὶ ἀνάμεσα σὲ δύο ἢ καὶ περισσότερους ἥχους. “Οχι δύως καὶ τὸ ἀπήχημα καὶ οἱ καταλήξεις. Γι’ αὐτὸ τὰ δύο αὐτὰ λέγονται γνωριστικά.

Ἀπήχημα εἶναι μιὰ σύντομη μουσικὴ φράση, ἡ ὁποία ψέλνεται πρὶν ἀπὸ κάθε μελωδία σιὸ ἥχητικὸ διάγραμμα τοῦ ἥχου στὸν ὁποῖον ἀνήκει καὶ στὸν φθόγγο τῆς βάσης του, γιὰ νὰ χρησιμέψῃ ώς προετομασία του. Λέγεται καὶ προήχημα καὶ ἐνήχημα. Στὴν παληὰ Βυζαντινὴ μουσικὴ ψαλλόταν μὲ ἔναν ἀπὸ τοὺς πολυσύλλαβους φθόγγους της (ἄννανες, νεανὲς κ.λ.π.)

Κλίμακας εἶναι ἡ συνεχὴς διαδοχὴ δκτῷ φθόγγων, ποὺ περικλεί-ουν ἀνάμεσά τους ἐπτὰ διαστήματα, τὰ ὁποῖα δλα μαζὶ ἀναλύονται, σχηματικὰ σὲ ἐβδομῆντα δύο ἵσα ἀκουστικὰ τμήματα. Κάθε κλίμακας διαιρεῖται σὲ δύο δμοια τμήματα, ἀπὸ τέσσερεις φθόγγους τὸ καθένα

(τετράχορδα), τὰ δόποια χωρίζονται μεταξύ τους μὲ ἔνα διάστημα (μείζων διαζευκτικὸς τόνος). Κάθε τετράχορδο περικλείει τριάντα τρήματα.

Δεσπόζοντες φθόγγοι είναι οἱ φθόγγοι (2—3 σὲ κάθε ἥχο) οἱ δόποιοι ἐπαναλαμβάνονται ποιὸ συχνὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ἀποτελοῦν τοὺς πόλους γὺρω ἀπὸ τοὺς δόποίους πλέκεται ἡ μελωδία.

Καταλήξεις είναι οἱ στερεότυποι τρόποι μὲ τοὺς δόποίους τελειώνουν οἱ μουσικές φράσεις καὶ ὀλόκληρη ἡ μελωδία. Διακρίνονται σὲ **ἀτελεῖς, ἐντελεῖς καὶ τελικές**.

Οἱ **ἀτελεῖς** γίνονται κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ μέλους σὲ ἔναν ἀπὸ τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν φθόγγο τῆς βάσης του), καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ κόμματα καὶ τὶς ἄνω τελεῖες.

Οἱ **ἐντελεῖς** γίνονται πάλι κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ μέλους, ἀλλὰ στὸν φθόγγο τῆς βάσεως καὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὶς τελεῖες καὶ οἱ **τελικές** γίνονται στὸ τέλος τοῦ μέλους καὶ στὸν φθόγγο τῆς βάσεως. Οἱ τελευταῖες αὐτὲς ὑποδιαιροῦνται σὲ **συνήθεις** ἢ **ἀπλῶς τελικές**, ὅταν ἀκολουθῇ ἄλλο μέλλος καὶ **ἐντελῶς τελικές**, ἢ **τελικὲς πρὸς παῦσιν**, ὅταν παύῃ ἡ ψαλμωδία καὶ ἀκολουθεῖ αἴτηση, ἐκφώνηση, ἀνάγνωσμα κ.λ.π.

ΠΕΡΙ ΓΕΝΩΝ

Σύνολον ἥχων τῶν δόποίων τὰ τετράχορδα (καὶ ἐπομένως καὶ οἱ κλίμακες) ἀποτελοῦνται ἀπὸ διαστήματα τοῦ αὐτοῦ ἡ συγγενικοῦ εἶδους ἀποτελοῦν γένος. Ὑπάρχουν τρία γένη. **Διατονικό, χρωματικό καὶ ἐναρμόνιο.** Στὸ διατονικὸ ἀνήκουν οἱ ἥχοι Α', Δ', πλάγιος Α' καὶ πλάγιος Δ'. Στὸ χρωματικὸ ὁ Β' καὶ ὁ πλάγιος Β' καὶ στὸ ἐναρμόνιο ὁ Γ' καὶ ὁ βαρύς. Τὸ τετράχορδο τοῦ διατονικοῦ γένους περιέχει ἔνα μείζονα, ἔναν ἐλάσσονα καὶ ἔναν ἐλάχιστο. Τοῦ χρωματικοῦ ἔναν ὑπερμείζονα καὶ δύο περίπου ἡμιτόνια καὶ τοῦ ἐναρμονίου δύο μείζονες καὶ ἔνα ἡμιτόνιο (συμπίπτει μὲ τὴν μείζονα κλίμακα τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς).

ΠΕΡΙ ΜΕΛΩΝ

"Ολα τὰ ἄσματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς κα-

λοῦνται μέλη. Διακρίνονται σὲ είρμολογικά, στιχηραρικά καὶ παπαδικά.

Είρμολογικά είναι τὰ ποιὸ σύντομα, στὰ όποια κάθε συλλαβή ἀντιστοιχεῖ σὲ μιά, συνήθως, χρονική μονάδα (ἕνα χρόνο). Ὄνομάσθηκαν ἔτσι γιατὶ σ' αὐτὰ ἀνήκουν πρὸ πάντων οἱ «είρμοι» τῶν κανόνων. Ἐπὶ πλέον ἀνήκουν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα σύντομα μέλη (ἀπολυτίκια, κοντάκια, καθίσματα, ἔξαποστειλάρια, σύντομες δοξολογίες κ.λ.π.).

Στιχηραρικά είναι τὰ λίγο ἀργά, στὰ όποια κάθε συλλαβὴ ἀντιστοιχεῖ σὲ δυό, συνήθως, χρονικές μονάδες (χρόνους). Ὄνομάστηκαν ἔτσι γιατὶ σ' αὐτὰ προηγοῦνται στίχοι. Τέτοια είναι ὅλα τὰ ἴδιομελα, τὰ δοξαστικά, τὰ ἀργὰ κεκραγάρια καὶ πασαπνοάρια, οἱ ἀργὲς δοξολογίες κ.λ.π.

Παπαδικά είναι τὰ πολὺ ἀργά, στὰ όποια κάθε συλλαβὴ ἀντιστοιχεῖ σὲ δλόκληρη μουσικὴ φράση. Ὄνομάστηκαν ἔτσι γιατὶ ψέλνονται γιὰ νὰ καλύπτουν διάφορες λειτουργικὲς ἀνάγκες τοῦ ἰερέως (μυστικὴ ἀνάγνωση εὐχῶν, Θεία Κοινωνία ἱερέων κλπ.) Τέτοια είναι τὰ **Χερουβικά**, τὰ **Κοινωνικά** καὶ ὅλα τὰ ἀρχαῖα μέλη ποὺ λέγονται μαθήματα.

Σημείωση. Τὰ είρμολογικά καὶ στιχηραρικά ὑποδιαιροῦνται σὲ σύντομα καὶ ἀργά. Τὰ ἀργὰ είρμολογικά συμπίπτουν, χρονικά, μὲ τὰ σύντομα στιχηραρικά καὶ τὰ ἀργὰ στιχηραρικά μὲ τὰ παπαδικά. Διακρίνονται δῆμος τὰ πρῶτα ἀπὸ τὰ δεύτερα 1) γιατὶ ἀκολουθοῦν τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους καὶ τὶς καταλήξεις τοῦ εἰδούς τους καὶ 2) γιατὶ ψέλνονται μὲ συνεπτυγμένο ρυθμό.

ΕΠΕΙΣΑΚΤΑ ΜΕΛΗ

Ἐπείσακτα μέλη ἢ **ἐπεισαγωγικά** είναι ἐκεῖνα τὰ όποια ἐνῷ ἀνήκουν σὲ ἕναν ἥχο ψέλνονται, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, σὲ ἄλλον Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ σημειώνεται μὲ τὴν ἀνάλογη φθορὰ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν **μαρτυρία**. Τέτοια μέλη είναι:

1) **Στὸν Α'** ἥχο : Τὸ κάθισμα «Τὸν Τάφον Σου, Σωτὴρ» (καὶ δῆμα ψέλνονται πάνω σ' αὐτὸν [προσόμοια]), τὸ όποιο ψέλνεται

σὲ Β' ἥχο καὶ μάλιστα στὴν παληὰ βάση τοῦ Α' ἥχου, **Κε** (**παραχορδή**).

2) **Στὸν Δ'** ἥχο: α) Τὸ κάθισμα «Κατεπλάγη Ἰωσὴφ» (καὶ τὰ προσόμοιά του), τὸ δόποῖο ψέλνεται σὲ πλάγιο Β' ἥχο, β) Τὸ κάθισμα «Οὐ ψωθείες» (καὶ τὰ προσόμοιά του), τὸ δόποῖο ψέλνεται σὲ Β' ἥχο.

3) **Στὸν Β'** ἥχο: "Ολα τὰ είρμολογικά του μέλη (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Θοῦ Κύριε», τὰ ἀπολυτίκια, κοντάκια καθίσματα καὶ ἔξαποστειλάρια), τὰ δόποια ψέλνονται σὲ πλάγιο Β' ἥχο.

4) **Στὸν πλάγιο Β'** ἥχο: "Ολα τὰ είρμολογικά του, (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Θοῦ Κύριε» καὶ τὴν σύντομη Δοξολογία), τὰ δόποια ψέλνονται σὲ Β' ἥχο.

ΠΕΡΙ ΦΘΟΡΩΝ

Φθορὰ εἶναι ἡ ἄλλοιώση τοῦ μέλους κατὰ γένος, ἥχο, φθόγγο καὶ σύστημα. Ἡ ἄλλοιώση αὐτὴ σημειώνεται μὲ σημάδια ποὺ λέγονται κι' αὐτὰ φθορές. Μὲ μιὰ φθορὰ μποροῦμε νὰ ἄλλοιώσουμε ὅλα μαζὶ (γένος, ἥχο, φθόγγο, σύστημα) ἢ μερικά.

Οἱ φθορές εἶναι 13. Ὁκτὼ διατονικές, τέσσερεις χρωματικές καὶ μία ἐναρμόνια.

1) Διατονικές

Ω	φ	Ξ	φ	α	δ	Ξ	Ω
Nη	Πα	Bou	Γα	Δι	Κε	Zo	Nη

2) Χρωματικές α) Β' ἥχου

Bou.	Δι.	Zo	Πα.	Γα.	Κε	Nη
------	-----	----	-----	-----	----	----

β) Πλαγίου Β' ἥχου

Πα,	Γα,	Κε,	Nη	Bou,	Δι,	Zo
-----	-----	-----	----	------	-----	----

3) Ἐναρμόνιες

Γα,	Zo,	Bou
-----	-----	-----

"Οταν μεταφερόμαστε ἀπὸ γένος, ἥχο κλπ, λέγεται δέση· ὅταν ἐπανερχόμαστε λέγεται λύση.

Μετὰ ἀπὸ μιὰ φθορὰ μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ συνέχεια καὶ ἄλλη,

καὶ ἄλλη· θὰ λυθοῦν ὅμως ὅλες μὲ μία. Ἡ δέση καὶ ἡ λύση πρέπει νὰ γίνωνται σὲ φθόγγο κοινὸ τοῦ ἥχου ποὺ βρισκόμαστε καὶ τοῦ ἥχου ποὺ πηγαίνουμε γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦνται ἀμφιβολίες.

ΠΕΡΙ ΧΡΟΩΝ

Χρόα εἶναι φθορά μὲ περιορισμένη ἐνέργεια. Ἀλλοιώνει (χρωματίζει) ώρισμένους φθόγγους, χωρὶς νὰ προσδιορίζῃ ώρισμένον ἥχο.

Οἱ χρόες εἶναι πέντε: **Ζυγός** ♂, **Κλιτὸν** ♂, **Σπάθη** ♀.

Διαρκής δίεσις ♂, **Διαρκής ὕφεσις** ♀

‘Ο **Ζυγός** μπαίνει στὸν φθόγγο **Δι** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους **Γα** καὶ **Πα** μὲ δίεση.

Τὸ **κλιτὸν** μπαίνει στὸν φθόγγο **Δι** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους **Γα** καὶ **Βου** μὲ δίεση.

‘Η **σπάθη** μπαίνει στὸν φθόγγο **Κε** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους φθόγγους **Ζω** μὲ ὕφεση καὶ ὅλους τοὺς ἐπόμενους φθόγγους **Δι** μὲ δίεση.

‘Η **διαρκής δίεσις** μπαίνει στὸν φθόγγο **Γα** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους **Βου** μὲ δίεση καὶ

‘Η **διαρκής ὕφεσις** μπαίνει στὸν φθόγγο **Κε** καὶ θέλει ὅλους τοὺς ἐπόμενους φθόγγους **Ζω** μὲ ὕφεση.

‘Η ἐνέργεια τῶν χροῶν παύει ὅταν μπῆ ἡ ἀνάλογη φθορά.

‘Οταν οἱ χρόες μποῦν σὲ ἄλλο φθόγγο ἐνεργοῦν ἀνάλογα.

Σημείωση: Στὰ παληὰ θεωρητικά, οἱ τρεῖς χρόες ἀπαντοῦν μὲ τὰ Ἀραβοπερσικὰ ὀνόματα **μουσταἄρ** ἢ **μουστάρ**, **νισαμπούρ** ἢ **νισαπούρ** καὶ **χισάρ** ἢ **χιγισάρ** ἀντιστοίχως.

ΠΕΡΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Σύστημα εἶναι ἡ προσωρινὴ ἢ μόνιμη μετάθεση τῆς βάσεως ἐνὸς ἥχου δεξύτερα ἢ βαρύτερα.

‘Υπάρχουν 4 συστήματα· τὸ **ὀκτάχορδο**, τὸ **πεντάχορδο**, τὸ **τετράχορδο** καὶ τὸ **τρίχορδο**.

Τὸ **όκταχορδο**, τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ **διαπασῶν** ἢ **ἐπταφωνία**,

χρησιμοποιεῖ ὁ πλάγιος τοῦ Δ' ἐκ τοῦ Νη καὶ ὁ διατονικὸς βαρὺς ἐκ τοῦ Ζω, μεταθέτοντας τὶς βάσεις τους ἐπτὰ φωνές.

Τὸ πεντάχορδο, τὸ ὄποιον λέγεται καὶ τροχός, ἢ τετραφωνία, χρησιμοποιεῖ ὁ Α' καὶ ὁ πλάγιος τοῦ Β', μεταθέτοντας προσωρινὰ τὶς βάσεις τους πένιε φωνὲς δξύτερα,

Τὸ τετράχορδο, τὸ ὄποιον λέγεται καὶ τριφωνία, χρησιμοποιεῖ ὁ πλάγιος τοῦ Δ', μεταθέτοντας μόνιμα τὴν βάση του τρεῖς φωνὲς δξύτερα (ἐπὶ τοῦ Γα).

Καὶ τὸ τρίχορδο, τὸ ὄποιον λέγεται καὶ διφωνία, χρησιμοποιεῖ ὁ Δ', μεταθέτοντας μόνιμα τὴν βάση του δύο φωνὲς βαρύτερα (ἐπὶ τοῦ Βου).

ΠΕΡΙ ΕΛΞΕΩΝ

"Ελξη είναι ἡ ίδιότητα τὴν ὄποιαν ἔχουν ὥρισμένοι φθόγγοι νὰ πλησιάζουν πρὸς τοὺς ἄμεσα δξυτέρους ἢ βαρυτέρους των. Ἡ ελξη παρουσιάζεται περισσότερο στοὺς διατονικοὺς ἥχους καὶ μάλιστα στοὺς μεσαίους φθόγγους τῶν τετραχόρδων τους. Οἱ ἀκρινοὶ κατὰ κανόνα παραμένουν σταθεροί.

ΠΕΡΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ

"Ιδιώματα είναι οἱ ίδιορρυθμίες, οἱ ὄποιες παρουσιάζονται σὲ ξεναν ἥχο. Π.χ. ὁ Β' ἥχος, ὅταν ἡ μελωδία του κατεβαίνῃ ἀπὸ τὸν Δι ώς τὸν Πα, χρησιμοποιεῖ διαστήματα διατονικά. "Οπως καὶ ὁ πλάγιος τοῦ Β', ὅταν ἡ μελωδία του ἀνεβαίνῃ ἀπὸ τὸν Δι ώς τὸν ΝΗ.

ΠΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ

"Υπάρχουν δύο εἰδη μαρτυριῶν· ἐκεῖνες οἱ ὄποιες σημειώνονται στὴν ἀρχὴ τοῦ μέλους, γιὰ νὰ δηλώσουν τὸν ἥχο καὶ τὴν βάση του (ἀρκτικὲς) καὶ ἐκεῖνες οἱ ὄποιες σημειώνονται κατὰ τὴν διάρκεια καὶ στὸ τέλος, γιὰ νὰ ἐπαληθεύουν τὴν δρθότητα τῆς μουσικῆς ἀναγνώσεως (διάμεσες).

Οἱ ἀρκτικὲς ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕνα εἰδικό (μαρτυρικὸ) σημάδι, τὸν φθόγγο τῆς βάσεως καί, ὅχι σπάνια, τὴν ἀνάλογη φθορά. (Στοὺς χρωματικοὺς ἥχους ἡ ὑπαρξη τῆς φθορᾶς είναι ὑποχρεωτική). Οἱ διά-

μεσες ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὸ ἀρκτικὸ γράμμα τοῦ φθόγγου καὶ ἔνα σημάδι κάτω ἀπὸ αὐτὸ (μαρτυρικό). Οἱ μαρτυρίες αὐτὲς εἰναι κοινὲς στοὺς διατονικοὺς καὶ ἐναρμόνιους ἥχους καὶ διαφορετικὲς στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς χρωματικούς. Στὴν δέξεια διαπασῶν τὰ γράμματα παίρνουν μιὰ δέξεια πάνω δεξιὰ εἰς δὲ τὴν βαρεῖα γράφονται κάτω ἀπὸ τὰ μαρτυρικὰ σημάδια.

Διατονικὲς .

Ἐναρμόνιες

ꝝ ꝑ ꝓ ꝕ ꝗ ꝑ ꝓ ꝕ ꝑ ꝓ ꝕ ꝑ ꝓ ꝕ ꝑ ...

Χρωματικὲς Πλ. Β'

ꝝ ꝑ ꝓ ꝕ ꝗ ꝑ ꝓ ꝕ ꝑ ꝓ ꝕ ꝑ ...

Χρωματικὲς Β'

ꝝ ꝑ ꝓ ꝕ ꝗ ꝑ ꝓ ꝕ ꝑ ꝓ ꝕ ꝑ ...

Η ΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Ανήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Πα.

Απήχημα τὸ ꝑ ꝓ ꝑ ꝓ

Κλίμακα διατονικὴ κατὰ τὸ διαπασῶν μὲ βάση τὸν φθόγγο Πα.

Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα
10	8	12	12	10	8	12	
ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝝ

Βαρὺ
τετράχορδο

Μείζων
Διαζευκτικὸς

Οξὺ
τετράχορδο

ἢ κατὰ τὸν τροχὸ μὲ βασικὸ πεντάχορδο Πα—Κε ἀνεβαίνοντας καὶ Κε—Πα κατεβαίνοντας.

Βαρὺ¹
πεντάχορδο

Βασικὸ²
πεντάχορδο

Οξὺ³
πεντάχορδο

ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ
10	8	12	12	10	8	12	12	10	8	12	12	10	8	12	12	10
ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ	ꝑ	ꝓ	ꝑ	ꝝ

Δεσπόζοντες φθόγγους· στὸ εἱρμολογικό, πα, δι, στὸ στιχηραρικὸ πα, γα καὶ στὸ παπαδικὸ πα, γα, δι, κε.

Καταλήξεις· στὸ εἱρμολογικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν πα καὶ στὸ παπαδικὸ ἀτελεῖς στοὺς γα, δι, κε, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν πα. Καμμιὰ φορά, σπάνια, γίνεται σὲ ὅλα τὰ μέλη ἀτελῆς κατάληξη στὸν χαμηλὸ ζω.

Ἄρκτικὴ μαρτυρία εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

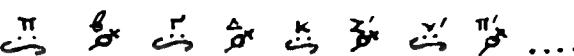
'Ηχος πα

Διάμεσες μαρτυρίες, οἱ διατονικὲς κατὰ τὸ διαπασῶν (διάγραμμα Α') ἢ τὸν τροχὸ (διάγραμμα Β').

Φθορὲς μεταχειρίζεται τις διατονικές. Κυρίως δμως αὐτὴν φ γιὰ τὸν πα καὶ αὐτὴν ό γιὰ τὸν κε.

Ἐπείσακτα μέλη· τὸ κάθισμα «Τὸν τάφον Σου, Σωτῆρ» καὶ τὰ προσόμοιά του, τὰ δόποια ψέλνονται σὲ Β' ἥχο μὲ βάση τὸν φθόγγο Κε (παραχορδή). Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται:

'Ηχος θε
  κε

ἐνῶ ὡς διάμεσες χρησιμοποιοῦνται οἱ μαρτυρίες τοῦ Β' ἥχου κατὰ παραχορδήν: ...

"Ελξεις· τὸν φθόγγο Ζω μὲ ὄφεση, ὅταν ἡ μελωδία φθάνῃ ὡς αὐτὸν καὶ ξανακατεβαίνῃ καὶ τὸν φθόγγο γα μὲ δίεση ὅταν κατεβαίνῃ ὡς αὐτὸν καὶ ξανανεβαίνῃ. **"Οταν** ἡ μελωδία, στὸ στιχηραρικὸ μέλος καὶ πρὸ πάντων στὸ παπαδικό, περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν γα χωρὶς νὰ ξεπερνᾶ τὸν δι, θέλει τὸν δι μὲ ὄφεση.

Η ΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Άνήκει στὸ χρωματικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Δι.

Απήχημα τὸ Δικέ

Κλίμακα την άκολουθη, ή όποια σχηματίζεται από την διατονική με μονόγραμμη υφεση στοὺς φθόγγους πα, κε.

Nη	Πα	Bou	Γα	Δι	Κε	Ζω	Nη
8	14	8	12	8	14	8	
၂	၆	၄	၅	၃	၅	၃	၁၁

Βαρὺ τετράχορδο Μείζων Διαζευκτικός Ὁξὺ τετράχορδο

Δεσπόζοντες φθόγγους· σὲ ὅλα τὰ μέλη βου, δι, ζω.

Καταλήξεις: σε όλα τα μέλη άτελεις στὸν βου, ἐντελεῖς και τελικές στὸν δι.

Σημ. Σὲ ὅσα μέλη (είρμολογικὰ καὶ παπαδικὰ) ἀκολουθεῖ τὸν πλάγιο τοῦ Β' ἡχο, ἀκολουθεῖ καὶ τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους καὶ τὶς καταλήξεις του.

Ίδιωματα. Όταν ή μελωδία κατεβαίνη μόνο ώς τὸν πα και
ξανανεβαίνη δὲ πα ἐκτελεῖται μὲ μονόγραμμη δίεση, δόποτε τὸ ἄκου-
σμα γίνεται καθαρὰ διατονικό, γι' αὐτὸ καὶ τὶς περισσότερες φορὲς
σημειώνεται μὲ τὴν ἀνάλογη διατονικὴ φθορά.

‘Οταν ή μελωδία ἀνεβαίνη πάνω ἀπὸ τὸν δέξιν νη̄ ἐκτελεῖ πρῶτα ἔνα μείζονα (διαζευκτικὸ τοῦ ἐπομένου τετραχόρδου) καὶ κατόπιν ἐπαναλαμβάνει τὸ χρωματικὸ τετράχορδο τοῦ Β' ἥχου, δύποτε μοιάζει μὲ πλάγιο Β'. Ἀνάλογα ἐκτελεῖ ὅταν κατεβαίνῃ κάτω ἀπὸ τὸν χαμηλὸ νη̄.

Ἄρχτικὴ μαρτυρία εἶναι η ἀκόλουθη· Ἡγος

Διάμεσες μαρτυρίες οι άκολουθες δύο σε πού μπαί-

νουν ἐναλλάξ στοὺς φθόγγους **βου**, **δι**, **ζω** κ.λ.π., ή πρώτη, **πα**, **γα**, **κε**, **νη**. κ.λ.π.. ή δεύτερη.

Φθορές οἱ ἀκόλουθες δύο **θ** ποὺ βασικὰ ἀνήκουν ή πρώτη στὴν ἀρχὴ τοῦ τετραχόρδου καὶ ή δεύτερη στὸ τέλος. Οἱ ἕδιες φθορές μπαίνουν ἐναλλάξ καὶ στοὺς ὑπόλοιπους φθόγγους παίρνοντας συγχρόνως καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ φθόγγου γιὰ νὰ μὴ δημιουργῆται ἀμφιβολία.

π.χ. **θ** **θ** κ.λ.π.

Ἐπείσακτα μέλη. "Ολα τὰ είρμολογικὰ (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ **Θοῦ** **Κύριε**, τὰ ἀπολυτίκια, κοντάκια, καθίσματα καὶ ἔξαποστειλάρια), ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ σύντομα στιχηραρικὰ (ἀργὴ δοξολογία Ἰακώβου) καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ παπαδικά, τὰ δοποῖα ψέλνονται σὲ πλάγιο Β' ἥχῳ, μὲ βάση τὸν φθόγγο **βου** ως **πα** στὰ είρμολογικὰ καὶ στιχηραρικὰ καὶ σπανιότερα τὸν **πα**, καὶ τὸν φθόγγο **πα** στὸ παπαδικά. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ή ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται

'**Ηχος** **θ** **θ** **βου** ή '**Ηχος** **θ** **θ** **πα**

ἐνῶ ως διάμεσες χρησιμοποιοῦνται οἱ μαρτυρίες τοῦ πλαγίου Β' ἥχου κατὰ παραχορδὴν

β **γ** **δ** **κ** **ζ'** **ν'** **π'** **β'** ή φυσικές.

ΗΧΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

'Ανήκει στὸ **ἐναρμόνιο** γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο **Γα**.

'**Απήχημα** τὸ **ην** **λε**

Κλίμακα τὴν ἀκόλουθη, ή ὅποια σχηματίζεται ἀπὸ τὴν διατονικὴ μὲ μονόγραμμη ὑφεση στὸν φθόγγο **ζω** καὶ ἀπλῇ δίεση στὸν φθόγγο **βου**.

Nη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη
12	12	6	12	12	12	12	6
ν θ	π ρ	β π	η η	θ θ	κ ρ	ζ η	ν θ

Βαρύ τετράχορδο Μείζων διαζευκτικός Οξύ τετράχορδο

Δεσπόζοντες φθόγγους· σέ όλα τὰ μέλη πα, γα, κε.

Καταλήξεις σὲ όλα τὰ μέλη ἀτελεῖς στὸν κε, ἐντελεῖς στὸν πα καὶ τελικὲς στὸν γα.

Αρχικὴ μαρτυρία εἶναι ἡ ἀκόλουθη Ἡχος ἦν Γα.

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικὲς μὲ μικρὴ διαφορὰ στοὺς φθόγγους ζω, νη (βλ. διάγραμμα)

Φθορὰ ἡ ἀκόλουθη ω ἡ ὅποια ὅπου μπῇ (συνήθως στοὺς φθόγγους Γα, Ζω καὶ ἄνω Βου) ὁρίζει τὸ τέλος τοῦ ἐναρμονίου τετραχόρδου.

Η ΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Ανήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάσην ἔχει τὸν φθόγγο Βου γιὰ τὰ είρμολογικά. Πα γιὰ τὰ στιχηραρικὰ καὶ Δι γιὰ τὰ παπαδικά.

Απήχημα· γιὰ τὰ είρμολογικὰ θ $\overbrace{\lambda e}^{\eta}$ η $\overbrace{\lambda e}^{\theta}$ $\overbrace{γ e}^{\tau}$ $\overbrace{z o s}^{\gamma}$
 γιὰ τὰ στιχηραρικὰ η $\overbrace{\lambda e}^{\eta}$ καὶ γιὰ τὰ παπαδικὰ θ $\overbrace{A}^{\Delta} \overbrace{y t}^{\iota} \overbrace{a}^{\alpha} \overbrace{a}^{\alpha}$

Κλίμακα διατονικὴ κατὰ τὸ διαπασῶν μὲ βάση τὸν φθόγγο Βου,

Πα η Δι, ἀνάλογα μὲ τὸ μέλος.

Δεσπόζοντες φθόγγους· βου, δι στὰ είρμολογικά. πα, βου, δι στὰ στιχηραρικὰ καὶ βου, Δι, Ζω στὰ παπαδικά.

Καταλήξεις· στὸ είρμολογικὸ ἀτελεῖς στὸν πα, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν βου· καὶ στὸ στιχηραρικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν πα καὶ τελικὲς στὸν βου καὶ στὸ παπαδικὸ ἀτελεῖς. εἰς τοὺς νη, βου, ζω, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν δι.

Αρχικὴ μαρτυρία· γιὰ τὰ είρμολογικὰ Ἡχος θ $\overbrace{z o s}^{\gamma}$ βου γιὰ τὰ στιχηραρικὰ Ἡχος θ, πα καὶ γιὰ τὰ παπαδικὰ Ἡχος θ Δι

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικες.

Φθορὲς ἐπίσης οἱ διατονικές.

Ἐπείσακτα μέλη α) Τὸ κάθισμα «Κατεπλάγη Ἰωσῆφ» καὶ τὰ προσόμοιά του, τὰ ὅποια ψέλνονται σὲ πλάγιο Β' ἡχο (μέλος νενανώ ἢ παλατινόν) Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται.

Ἡχος Δι, ἐνῶ ὡς διάμεσες χρησιμοποιεῖ τὶς μαρτυρίες τοῦ πλαγίου Β' β) Τὰ καθίσματα «Ο ύψωθεὶς» καὶ τὰ προσόμοιά του, «Ταχὺ προκατάλαβε» καὶ τὰ προσόμοιά του καὶ ὅλα τὰ ἀπολυτίκια, τὰ ὅποια ψέλνονται σὲ Β' ἡχο. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ ἀρκτικὴ μαρτυρία γράφεται **Ἡχος Δι** ἐνῶ ὡς διάμεσες χρησιμοποιεῖ τὶς μαρτυρίες τοῦ Β'.

Σημ. Ἡ συνήθης τελικὴ κατάληξη στὴν β' περίπτωση, γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὸν καθαυτό Β' ἡχο καὶ ἀπὸ τὸν ἐπείσακτο πλάγιο Β', παίρνει τὴν ἀκόλουθη τυπικὴ μορφή:

Δ
KV ri e δο ξα Σοι

“**Ελξεις**” τὸν φθόγγο **ζω** μὲ ὑφεσιη, ὅταν ἡ μελωδία ἀνεβαίνῃ ὡς αὐτὸν καὶ **ξανακατεβαίνῃ**· τὸν φθόγγο **γα** μὲ δίεση, ὅταν κατεβαίνῃ ὡς αὐτὸν **καὶ ξανανεβαίνῃ** καὶ τὸν φθόγγο **πα** μὲ δίεση ὅταν κατεβαίνῃ ὡς αὐτόν **καὶ ξανανεβαίνῃ**.

ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΠΡΩΤΟΥ

Ἀνήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάση ἔχει τῶν φθόγγο **Κε** γιὰ τὰ είρμολογικὰ καὶ **Πα** γιὰ τὰ στιχηραρικά καὶ παπαδικά.

Κλίμακα διατονικὴ κατὰ τὸ **διαπασῶν**, μὲ βάση τὸν φθόγγο **Πα**. ἡ μικτή, μὲ τὸ βαρὺ τετράχιορδο διατονικὸ καὶ τὸ ὄξυν ἐναρμόνιο, στὰ στιχηραρικά καὶ τὰ παπαδικά, καὶ κατὰ τὸ **πεντάχιορδο**, μὲ βάση τὸν φθόγγο **Κε**, στὰ είρμολογικά.

Ἀπήχημα γιὰ τὰ είρμολογικά. $\overline{\overline{q}} \quad \overline{\overline{\epsilon}} \quad \overline{\overline{\epsilon}} \quad \overline{\overline{\eta}} \quad \overline{\overline{\epsilon}}$ καὶ γιὰ τὰ στιχηραρικά καὶ παπαδικά $\overline{\overline{q}} \quad \overline{\overline{\epsilon}}$

Δεσπόζοντες φθόγγους· στὸ είρμολογικὸ κε, νη, στὸ στιχηραρικὸ καὶ παπαδικὸ πα, δι, κε.

Καταλήξεις στὸ είρμολογικὸ ἀτελεῖς στὸν νη, ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν κε· στὸ στιχηραρικὸ ἀτελεῖς στοὺς δι, κε, ἐντελεῖς στὸν πα, συνήθεις τελικὲς στὸν δι καὶ ἐντελῶς τελικὲς στὸν πα καὶ στὸ παπαδικὸ ἀτελεῖς στοὺς δι, κε ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν πα.

'Αρχικὴ μαρτυρία· γιὰ τὰ είρμολογικὰ Ἡχος $\pi \ddot{\eta} \zeta$ κε, γιὰ τὰ στιχηραρικὰ καὶ παπαδικὰ Ἡχος $\pi \ddot{\eta} \zeta$ πα

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικές.

Φθορὲς ἐπίσης οἱ διατονικές.

Ιδιώματα. Πολλὲς φορὲς στὸ δξὺ τετράχορδο ὁ φθόγγος Ζω παιρνει τὴν ἐναρμόνια φθορὰ ρ ὡς ὅποτε σχηματίζεται κλίμακα μικτὴ.

Ἐλξεις στὸ είρμολογικό, ποὺ δεσπόζει τὸ δξὺ τετράχορδο, ὅταν ἡ μελωδία, στὶς συνήθεις τελικὲς καταλήξεις, κατεβαίνῃ μέχρι τὸν φθόγγο γα καὶ ἔναντε βαίνῃ, ἐκτελεῖται μὲ δίεση, ἐνῶ ὁ φθόγγος ζω πάντα φυσικός. Στὸ στιχηραρικὸ καὶ τὸ παπαδικὸ ἰσχύει δ, τι καὶ στὸν πρῶτον ἥχο.

ΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΥ

Ανήκει στὸ χρωματικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο πα.

'Απήχημα τὸ $\pi \zeta \iota \kappa$

Κλίμακα τὴν ἀκόλουθη, ἡ ὅποια σχηματίζεται ἀπὸ τὴν διατονικὴ μὲ μονόγραμμη ὑφεση στοὺς φθόγγους βου, ζω καὶ τρίγραμμη δίεση στοὺς γα, νη.

Πα Βου Γα Δι Κε Ζω Νη Πα

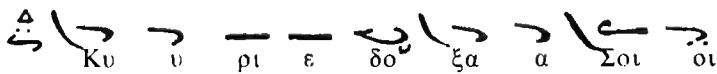
6	20	4	12	6	20	4
---	----	---	----	---	----	---

$\pi \zeta$ β γ δ κ z' v' π'
 Βαρὺ τετράχορδο Μείζων διαζευκτικός Όξὺ τετράχορδο

Δεσπόζοντες φθόγγους στὸ είρμολογικὸ πα, δι, στὸ στιχηρα-
ρικὸ καὶ παπαδικὸ πα, δι, κε.

Καταλήξεις στὸ είρμολογικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς καὶ τε-
λικὲς στὸν πα· στὸ στιχηραρικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν κε,
συνήθεις τελικὲς στὸν πα καὶ ἐντελῶς τελικὲς στὸν δι καὶ στὸ παπα-
δικὸ ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν κε, τελικὲς στὸν πα καὶ καμμιά
φορὺ στὸν δι.

Σημ. Σὲ ὅλα τὰ είρμολογικὰ μέλη (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «Θοῦ, Κύριε»
καὶ τὴν Δοξολογία) ψέλνεται μὲ τὴν φθορὰν τοῦ β' ἥχου καὶ ἀκόλουθεῖ
τὴν κλίμακα, τοὺς δεσπόζοντες φθόγγους καὶ τὶς καταλήξεις του, μὲ
μόνη διαφορὰ στὴν συνήθη τελικὴ κατάληξη. ἡ ὁποία, γιὰ νὰ διακρί-
νεται ἀπὸ τὸν καθαυτὸ Β' ἥχο καὶ τὸν ἐπείσακτο Λ', παιρνει τὴν
ἀκόλουθη τυπικὴ μορφὴ:

'Αρχικὴ μαρτυρία εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Ἡχος π \sim $\pi\alpha$ καὶ
στὰ ἐπείσακτα Ἡχος π \sim $\pi\alpha$,

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ ἀκόλουθες δύο ω ρ ποὺ μπαίνουν ἐναλ-
λάξ στοὺς φθόγγους πα, γα, κε, νη κ.λ.π., ἡ πρώτη, βου δι, ζω
κ.λ.π., ἡ δεύτερη.

Φθορὲς οἱ ἀκόλουθες δύο ω ρ ποὺ βασικὰ ἀνήκουν ἡ πρώτη
στὴν ἀρχὴ καὶ ἡ δεύτερη στὸ τέλος τοῦ τετραχόρδου. Οἱ ἕδιες φθο-
ρὲς μπαίνουν ἐναλλάξ καὶ στοὺς ὑπόλοιπους φθόγγους, παιρνοντας
συγχρόνως καὶ τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ φθόγγου γιὰ νὰ μὴ δημιουργῆται
ἀμφιβολία.

π.χ. ω ρ κ.λ. π.

'**Ιδιώματα**: ὅταν ἡ μελωδία στὴν κύρια κλίμακα περιστρέφεται
ἀνάμεσα στοὺς φθόγγους δι — νη βαδίζει μὲ διατονικὰ διαστήματα.

"Οταν ἀνεβαίνη πάνω ἀπὸ τὸν δξὺ πα ἐκτελεῖ πρῶτα ἔνα μείζονα
(διαζευκτικὸ τοῦ ἐπομένου τετραχόρδου) καὶ κατόπιν ἐπαναλαμβάνει
τὸ χρωματικὸ τετράχορδο τοῦ πλαγίου Β'. 'Ανάλογα ἐκτελεῖ καὶ ὅταν
κατεβαίνῃ κάτω ἀπὸ τὸν χαμηλὸ πα.

Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε
6	20	4	12	6	20	4	12	6	20	4	12	6	20	4	12
Ύποβαρὺ τετράχορδο	Μείζων διαζευκτ.	Βαρὺ	Μείζων διαζευκτ.	Οξὺ	Μείζων διαζευκτ.	Ύπεροξὺ τετράχορδο									

Τίχος Βαρύς.

Ανήκει στό έναρμόνιο γένος. Έχει δύως και μέλη διατονικά.

Βάση έχει τὸν φθόγγο Γα γιὰ τὰ έναρμόνια (είρμολογικά και στιχηραρικά) και τὸν Ζω γιὰ τὰ διατονικά (κυρίως παπαδικά). Σὲ μερικά έναρμόνια έχει βάση τὸν έναρμόνιο χαμηλὸ Ζω.

Απήχημα· γιὰ τὰ έναρμόνια $\tilde{\eta}$ $\tilde{\zeta}$ $\tilde{\epsilon}$, γιὰ τὰ διατονικά $\tilde{\eta}$ $\tilde{\zeta}$ $\tilde{\epsilon}$.

Κλίμακα· στὰ μέλη ποὺ έχουν βάση τὸν φθόγγο γα, τὴν ἴδια μὲ τὸν τρίτον ήχο, καθώς και στὰ μέλη ποὺ έχουν ως βάση τὸν έναρμόνιο φθόγγο ζω (μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι σ' αὐτὰ ἀρχίζει κατὰ ἕνα πεντάχορδο χαμηλότερα). Στὰ μέλη ποὺ έχουν βάση τὸν φθόγγο ζω διατονικὴ μὲ τὰ ἀνάλογα διαστήματα και χωρὶς τετραχορδικὴ διαίρεση.

Ζω	Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω
8	12	10	8	12	12	10	

z v π β γ θ κ z'

Δεσπόζοντες φθόγγους· στὰ ἐκ τοῦ γα μέλη γα, δι. ζω, στὰ ἐκ τοῦ ζω, ζω, πα, δι.

Καταλήξεις· στὰ ἐκ τοῦ γα ἀτελεῖς στὸν δι, ἐντελεῖς στὸν πα και τελικὲς στὸν γα. Στὰ ἐκ τοῦ ζω ἀτελεῖς στοὺς πα, δι, ἐντελεῖς και τελικὲς στὸν ζω.

Αρχτικὴ μαρτυρία.

Στὰ ἐκ τοῦ γα Τίχος $\overbrace{\gamma \alpha}$ Γα

στὰ ἐκ τοῦ ζω Τίχος $\overbrace{\zeta \omega}$ ζω

στὰ ἐκ τοῦ έναρμονίου ζω Τίχος $\overbrace{\zeta \omega}$ Ζω $\overbrace{\eta \nu}$ Ζω $\overbrace{\zeta \omega}$ Ζω

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικές.

Φθορές· στὰ ἐκ τοῦ γα ϑ γιὰ τοὺς φθόγγους γα, ζω, καὶ ἄνω βου καὶ στὰ ἐκ τοῦ ζω διατονικὰ ξ γιὰ τὸν φθόγγο ζω.

Ἐλξεις· Στὰ ἐκ τοῦ ζω διατονικὰ οἱ φθόγγοι γα, κε παίρνουν δίεση ἀνεβαίνοντας καὶ ὁ φθόγγος βου ὑφεση ὅταν ἡ μελωδία φθάνῃ ώς αὐτὸν καὶ ξανακατεβαίνῃ.

ΤΗΧΟΣ ΠΛΑΓΙΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΥ

Ανήκει στὸ διατονικὸ γένος.

Βάση ἔχει τὸν φθόγγο Νη. Σὲ μερικὰ είρμολογικὰ (ἀπολυτίκια, κοντάκια, καθίσματα καὶ πρὸ πάντων είρμούς) καὶ ἐλάχιστα στιχηρικὰ (Θεός Κύριος τοῦ Ἀκαθίστου, Ἀλληλούϊα, Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος, Ὄτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταὶ τῆς Μ. Ἐβδομάδος) βάση ἔχει τὸν φθόγγο Γα (βλ. σύστημα).

Απήχημα τὸ $\gamma \dot{\alpha} \zeta \epsilon$

Κλίμακα διατονικὴ κατὰ τὸ διαπασῶν μὲ βάση τὸν φθόγγο Νη,

Νη	Πα	Βου	Γα	Δι	Κε	Ζω	Νη
12	10	8	12	12	10	8	

ν διαρὺ τετράχορδο	π γ	β χ	γ μειζων	Δ δ	κ οξύ	z' χ	v' μ
διαζευκτ.							

ἡ κατὰ τριφωνίαν μὲ βασικὸ τετράχορδο νη—γα ἀνεβαίνοντας καὶ γα—νη κατεβαίνοντας

Βαρὺ τετράχορδο				Βασικὸ τετράχορδο				'Οξύ τετράχορδο			
ν δι	π γ	β χ	γ δ	Δ γ	κ χ	z' δι	v' γ	π' χ	β' δ		
12	10	8	12	10	8	12	10	8			

Γα
Νη Πα
Νη Βου
Νη Πα
Νη Βου
Νη Πα
Νη Βου
Νη

Δεσπόζοντες φθόγγους· σὲ ὅλα τὰ μέλη νη, βου, δι· στὰ κατὰ τριφωνίαν γα, δι, ζω.

Καταλήξεις· σὲ ὅλα τὰ μέλη ἀτελεῖς στοὺς βου, δι, ἐντελεῖς

καὶ τελικὲς στὸν νη. (Καμπιὰ φορά, σπάνια, στὰ είρμολογικὰ μέλη, ἡ τελικὴ κατάληξη γίνεται στὸν βου). Στὰ κατὰ τριφωνίαν ἀτελεῖς στὸν δι ἐντελεῖς καὶ τελικὲς στὸν γα.

Αρχικὴ μαρτυρία .

γιὰ τὰ ἐκ τοῦ νη Ἡχος π̄ φ̄ Νη

γιὰ τὰ κατὰ τριφωνίαν Ἡχος π̄ φ̄ Νη ω̄

Διάμεσες μαρτυρίες οἱ διατονικές, κατὰ τὸ διαπασῶν σύστημα (διάγραμμα Α') ἡ τὸ κατὰ τριφωνίαν (διάγραμμα Β').

Φθορὲς οἱ διατονικές.

"Ελξεις" τὸν φθόγγο ζω μὲ ӯφεση, δταν ἡ μελωδία ἀνεβαίνη ώς αὐτὸν καὶ ξανακατεβαίνη καὶ τὸν φθόγγο γα μὲ δίεση, δταν κατεβαίνη ώς αὐτὸν καὶ ξανανεβαίνη.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Τὴν δρθογραφία τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς ρυθμίζει, κυρίως, ὁ γραμματικὸς τόνος, ὁ ὥποιος ἀντικαθίσταται ἀπὸ τόνο μουσικὸ.

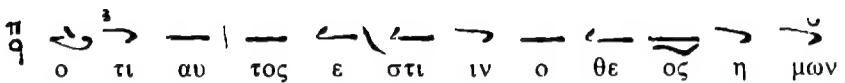
"Έχουμε τέσσερεις χαρακτῆρες μουσικοῦ τόνου· δύο κυρίους καὶ δύο καταχρηστικούς. Κύριοι εἰναι ἡ βαρεῖα \ καὶ τὸ ψηφιστὸν — καταχρηστικοὶ ἡ πεταστὴ ↗ καὶ τὸ δλίγον —

Μὲ αὐτοὺς τοὺς τέσσερεις χαρακτῆρες τόνου σχηματίζονται οἱ τέσσερεις βασικοὶ κανόνες τῆς δρθογραφίας.

Κανὼν Α' (Βαρεῖα)

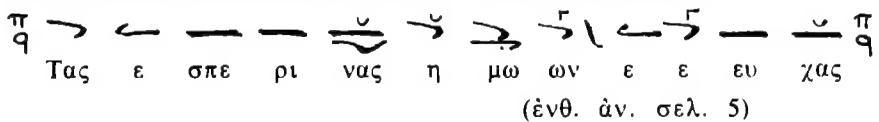
"Η βαρεῖα μπαίνει μπροστὰ ἀπὸ ἔναν δποιονδήποτε χαρακτῆρα ποσότητος (ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κεντήματα), δταν μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ἀκολουθῇ κατιών χαρακτῆρας μὲ τὴν ἴδια συλλαβὴν ἰσόχρονος (παρ. 1 α-β) ἡ ἑτερόχρονος (παρ. 2 α-β). Στὴν πρώτη περίπτωση (ἰσόχρονη) ὁ κάθε χαρακτῆρας ἀξίζει μία χρονικὴ μονάδα ἡ μισὴ (περίπτωση γοργοῦ)· στὴν δεύτερη (έτεροχρονη) ὁ πρῶτος μία ἡ μισὴ καὶ ὁ δεύτερος μεγαλύτερη (ποτὲ τὸ ἀντίθετο).

1a. Παράδειγμα μὲ ἰσόχρονη κατάβαση, στὴν ὥποια κάθε χαρακτῆρας ἀξίζει μία χρονικὴ μονάδα·

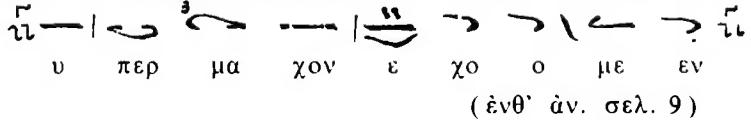

ο τι αν τος ε στι ιν ο θε ος η μων

(Αναστασιματάριον Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ἔκδοσις ζ', σελ. 396, Κων) πολις 1863). *

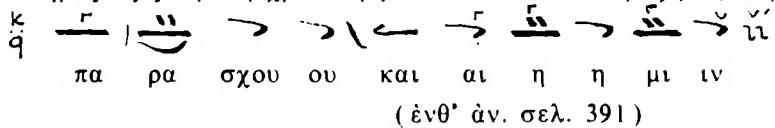
1β. Παράδειγμα μὲ ίσόχρονη κατάβαση, στὴν ὅποια κάθε χαρακτῆρας ἀξίζει μισή χρονική μονάδα (περίπτωση γοργοῦ):

Τας ε σπε ρι νας η μω ων ε ε ευ χας
(ἐνθ' ἀν. σελ. 5)

2α. Παράδειγμα μὲ ἑτερόχρονη κατάβαση, στὴν ὅποιαν ὁ πρῶτος χαρακτῆρας ἀξίζει μία χρονική μονάδα καὶ ὁ δεύτερος δύο:

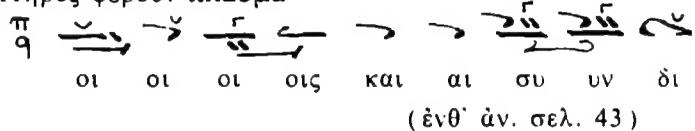

υ περ μα χον ε χο ο με εν
(ἐνθ' ἀν. σελ. 9)

2β. Παράδειγμα μὲ ἑτερόχρονη κατάβαση, στὴν ὅποιαν ὁ πρῶτος χαρακτῆρας ἀξίζει μισή χρονική μονάδα καὶ ὁ δεύτερος μιάμιση:

κ α ρα σχου ου και αι η η μι ιν
(ἐνθ' ἀν. σελ. 391)

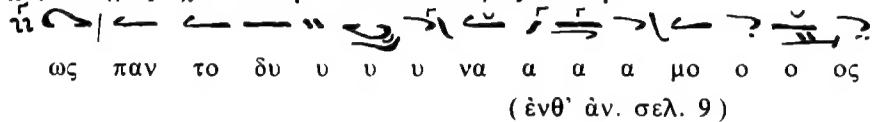
Σημείωση 1. "Οταν οἱ δύο χαρακτῆρες ἔχουν **κλάσμα** (περίπτωση ίσόχρονη) 1 ἡ ὁ πρῶτος **κλάσμα** καὶ ὁ δεύτερος **διπλῆ** ἢ **τριπλῆ** (περίπτωση ἑτερόχρονη) 2 δὲν μπαίνει **βαρεῖα** ἀλλὰ **διμαλὸν**

1) Παράδειγμα μὲ περίπτωση ίσόχρονη, στὴν ὅποια καὶ οἱ δύο χαρακτῆρες φέρουν **κλάσμα**:

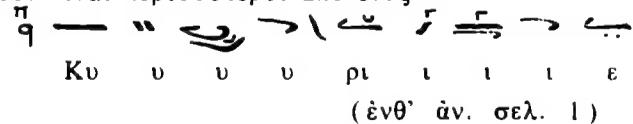

οι οι οι οις και αι συ υν δι
(ἐνθ' ἀν. σελ. 43)

* Τὰ παραδείγματα ὅλα σχεδὸν ἀπὸ τὸ Ἀναστασιματάριον Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ποὺ εἶναι τὸ ποιὸ γνώριμο βιβλίο ἀκόμα καὶ στὸν ἀρχάριο μαθητὴ, καὶ ιδιαιτερα ἀπὸ τὸν Α' ἥχο (ἀργὸ καὶ σύντομο), ποὺ εἶναι ὁ ποιὸ οἰκεῖος.

2) Παράδειγμα μὲ περίπτωση ἑτερόχρονη, στὴν ὅποιαν ὁ πρῶτος χαρακτῆρας ἔχει **κλάσμα** καὶ ὁ δεύτερος **διπλῆ**.

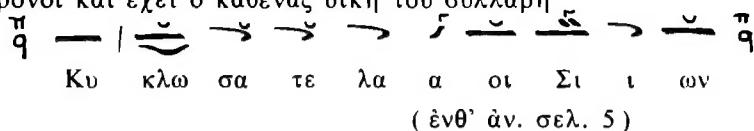
Σημείωση 2. Ἡ βαρεῖα μπαίνει καὶ στὴν ἀκόλουθη τυπική μορφὴ καταλήξεως, στὴν ὅποιαν οἱ κατιόντες χαρακτῆρες, ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν εἶναι περισσότεροι ἀπὸ ἕνας:

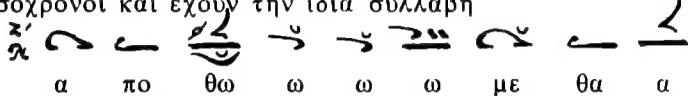
Κανών Β' (Ψηφιστὸν)

Τὸ **Ψηφιστὸν** μπαίνει σὲ ἔναν ὅποιονδήποτε χαρακτῆρα ποσότητος (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν **ὑπορροήν**), ὅταν ἀκολουθοῦν πολλοὶ κατιόντες χαρακτῆρες, ἴσοχρονοι ὡς πρὸς αὐτὸν ὄλοι, (παρ. 1 α-β) ἢ τοὺλάχιστον ὁ πρῶτος, (παρ. 2 α-β) ἄσχετα ἂν ἔχουν τὴν ἴδια ἢ διαφορετικὴ συλλαβὴ.

1α. Παράδειγμα στὸ ὅποιον οἱ κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ὄλοι ἴσοχρονοι καὶ ἔχει ὁ καθένας δική του συλλαβὴ.

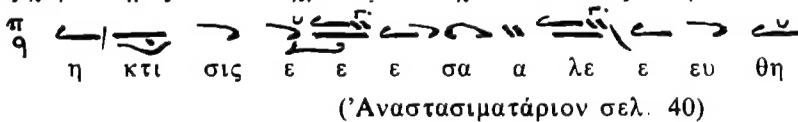

1β. Παράδειγμα στὸ ὅποιον οἱ κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ὄλοι ἴσοχρονοι καὶ ἔχουν τὴν ἴδια συλλαβὴ

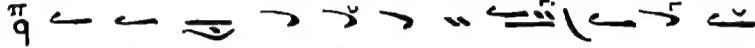

(Ἐγκόλπιον Δ. Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, ἐκδ. β', τόμ. Γ', σελ. 57, Κων)πολις 1894).

2α. Παράδειγμα στὸ ὅποιον μόνον ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ἴσοχρονος καὶ ἔχει ὁ καθένας δική του συλλαβὴ.

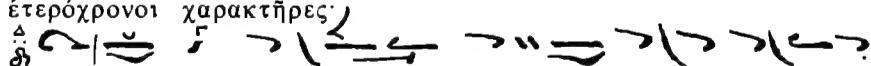
2β. Παράδειγμα στὸ ὁποῖον μόνο ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς κατιόντες χαρακτῆρες εἶναι ισόχρονος καὶ φέρουν οἱ δύο πρῶτοι τὴν ἴδια συλλαβή·

το σω τη η ρι ο ον πα α α θος

(ἐνθ' ἄν. σελ. 39)

Σημείωση 1. Τὸ ψηφιστὸν μπαίνει καὶ στὴν ἀκόλουθη τυπικὴ μορφὴ καταλήξεως, στὴν ὁποίᾳ τὸ ἀκολουθοῦν πολλοὶ ἑτερόχρονοι χαρακτῆρες·

ει σα α κου σο ον μου Κυ υ ρι ι ε ε

(ἐνθ' ἄν. σελ. 146)

Σημείωση 2. Οἱ κατιόντες χαρακτῆρες (**ἀπόστροφος, ἔλαφρὸν κλπ.**), ὅταν πρόκειται νὰ πάρουν ψηφιστὸν θέλουν ἀνάμεσα τὸ δλίγον·

Και προ σκυ νη η η σα α αν τες α αυ τον

(ἐνθ' ἄν. σελ. 43)

Κ α ν ὠ ν Γ' (Πεταστὴ)

Ἡ πεταστὴ μπαίνει εἴτε μόνη της, εἴτε κάτω ἀπό ἔναν ὁποιονδήποτε χαρακτῆρα ποσότητος (έκτὸς ἀπὸ τὰ κεντήματα), ὅταν ἀκολουθῇ ἔνας κατιών χαρακτῆρας ισόχρονος καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβὴ (παρ. 1) ἢ ὅταν ἀκολουθῇ ἔνας ἢ πολλοὶ κατιόντες ἑτερόχρονοι μὲ τὴν ἴδια ἢ διαφορετικὴ συλλαβὴ (παρ. 2, 3)

1. Παράδειγμα μὲ ἔνα κατιόντα χαρακτῆρα ισόχρονο καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβὴ

Κυ ρι ε ε κε κρα ξα προς σε ει σα κου σον μου

(ἐνθ' ἄν. σελ. 395)

2. Παράδειγμα μὲ ἔνα κατιόντα χαρακτῆρα ἑτερόχρονο καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβὴ·

ως α γα θος και φι (ἐνθ' ἀν. σελ. 7)

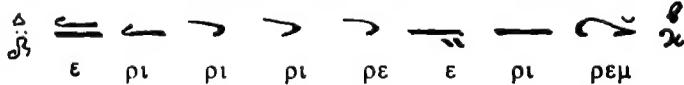
3. Παράδειγμα μὲ πολλοὺς κατιόντες χαρακτῆρες ἑτερόχρονους καὶ μὲ διαφορετικὴ συλλαβή.

προ σδε ξαι α γι ι ε (ἐνθ' ἀν. σελ. 5)

(Κανών Δ' ('Ολίγον))

Τὸ δόλίγον μπαίνει ως χαρακτῆρας τόνου δταν ἀκολουθῇ ισότητα.

(Κρηπὶς Θ. Φωκαέως σελ. 76, Ἀθῆναι, 1893)

Συμπληρωματικοὶ κανόνες

Ἄπὸ τοὺς ἄλλους χαρακτῆρες·

Τὸ **κλάσμα** μπαίνει σὲ δόλους τοὺς χαρακτῆρες ποσότητος ἐκτὸς ἀπὸ τὰ **κεντήματα** καὶ τὴν **ύπορροή**.

Ἡ **ἀπλῆ** μόνη της μόνο στὴν **ἀπόστροφο** καὶ τὴν **ύπορροή**, μὲ **ἀντικένωμα** σὲ δόλους ἐκτὸς ἀπὸ τὰ **κεντήματα**.

Ἡ **διπλῆ**, **τριπλῆ**, **κλπ.** σὲ δόλους ἐκτὸς ἀπὸ τὴν **πεταστὴ** καὶ τὰ **κεντήματα**. Τὸ **γοργό**, **δίγοργο**, **κλπ.** σὲ δόλους ἐκτὸς ἀπὸ τὴν **πεταστὴ**.

Οἱ **φθορὲς** καὶ οἱ **χρόες** σὲ δόλους, ἀπὸ πάνω ἢ ἀπὸ κάτω κατὰ τὴν **περίσταση**.

Τὰ σημεῖα **ἄλλοιώσεως** (διέσεις, **ύφέσεις**) σὲ δόλους ἐκτὸς ἀπὸ τὸ **ἴσον**.